

IVAN SKOT ERIUGENA (810. – 877.)

Miljenko Belić

SADRŽAJ

1. ŽIVOT I DJELA

1. ŽIVOT I DJELA

Rođen u Irskoj¹ oko god. 810; umro oko 877. Irska nikad nije bila sastavni dio Rimskog carstva. Kulturu su joj donijele izbjeglice s europskog kontinenta spašavajući se pred Atilom, Gotima, Vandalima i Alarikom, a valovi seobe naroda nisu je preplavili. Sv. Patrik (oko 385-461) slavi se kao apostol Iraca. U Irskoj se nakon primanja kršćanstva i grčko-rimske kulture dobro poznavao i latinski i grčki jezik. Oko 843. Eriugena dolazi u današnju Francusku, gdje mu Karlo Ćelavi povjerava vodstvo dvorske škole. Prevodi s grčkog na latinski djela (Pseudo) Dionizija Areopagite. Taj je prijevod 860. poslao papi, ali Nikola I. protestira zato što to djelo nije bilo cenzurirano a sadrži pregršt teoloških doktrina. U teološkoj raspravi između monaha Gedeskalka (Gotšalka) i Hinkmara, nadbiskupa Reimsa, o predestinaciji zauzeo se za Hinkmara², ali tako da ga je najposlije i sam Hinkmara sumnjičio zbog krivovjerstva.³

Glavno mu je djelo o podijeli prirode (*De divisione Naturae*), napisano oko 867. U srednjem vijeku to je prva filozofsko-teološka sinteza zamišljena u velikim potezima. Priroda - to je sve što jest i sve što nije. Izraz "ono što nije" kod Eriugene ne znači ništavilo, nego ono što je iznad spoznaje te stoga može isto, a pod raznim vidicima, biti i biće i ne-biće. Ta "priroda", prema Eriugeni, dijeli se da četiri vrste: prvo, ono što stvara a samo nije stvoreno; drugo, ono što stvara a samo jest stvoreno⁴; treće, ono što se pojavljuje u vremenu i prostoru; četvrto, ono što ne stvara a samo nije stvoreno.⁵ Eriugena je dao povoda da ga smatraju panteistom (= sve je Bog) ili panenteistom (— sve je u Bogu).

Braneći Eriugenu od te optužbe o. Šanc uspoređuje ga s Plotinom.⁶ Šanc donosi i ovu Gilsonovu primjedbu:

¹ "Eriugena" i "Scotus" znači isto, jer u ono doba Irska i "Scotia Maior" značilo je isto.

² Naglašavanje slobode volje.

³ Oko 851. godine.

⁴ To su Božje stvaralačke zamisli.

⁵ To je Bog kao završna svrha ili uvir svega.

⁶ Koga donekle i oponaša.

»Treba priznati da Skot Eriugena na laku ruku shvaća dogmatske izraze; ipak su pretjerali, dapače čini se da su ga nehotice nagrdili, prikazujući racionalistički značaj njegova djela. Ne smijemo nikada zaboraviti, čitajući Skota Eriugenu, da je njegov izraz često puta smioniji od njegove misli. On izražava uvijek svoje misli na najopasniji i najparadoksalniji način. Ako oslobodimo njegovu misao od sjajnih formula koje zabrinjavaju, nalazimo općenito da je bliže tradicionalnim naukama nego li se je moglo činiti na prvi pogled. Bilo bi na primjer pitanje da li je njegova nauka dovoljno, ili dapače točno karakterizirana, ako joj se daje pridjev panteizam. Nije ni moguće baviti se njime, a da se ne uvjerimo da Skot nije imao ništa od sistematskih inovatora i tražitelja krivih vjera. Njegova je značajna crta, baš obratno, naivno pouzdanje u razum kao tumača dogma. Ono što mu manjka je to što nije čitao Aristotela prije nego li Pseudo Dionizija.⁷«

Gilson, naime, smatra da je Eriugenin pokus bio korisno iskustvo o tom što može i što ne može dati neoplatonizam. Time se je pripremao put primjeni aristotelizma u teologiji. Premda se aristotelizam svojom dobrano većom jasnoćom i određenošću pokazao mnogo korisnijim, neoplatonizma nikad nije nestalo i valjda nikad neće nestati, slično kao što nikad neće zbog znanosti nestati pjesništva.

To malo prije spomenuto tumačenje dogme razumom, zapravo dogme Svetog Pisma, odnosi se na Eriugeninu tvrdnju. Kad god dođe do opreke između autoriteta i razuma, uvijek pobjeđuje razum. Tako naučava Eriugena u djelu *O predestinaciji*. No, ni tu nije jasno što ja time Eriugena htio reći. Ako se time želi reći da stvarna (ne tek zamišljena) objektivna očitost jest posljednji kriterij istine, toj tvrdnji nema prigovora. Napose smisao te Eriugenine tvrdnje, ako bi imala značiti da našem razumu, tom našem ipak često nesigurnom razumu, pripada prvenstvo nad vjerom, tj. nad onom očitošću, koju naučava Božji um i nama objavljuje vjerom, to je korijenito otklanjanje vjere, tj. povjerenja u Boga Objavitelja.

Kako je smisao Svetog Pisma mnogostruk, Eriugena je mnogo i neprihvatljivo smiono primjenjivao preneseno značenje. Na primjer, Evu tumači kao sjetilnu i grešnu ljudska narav - to je žena. No, to dvojstvo između Adama i Eve će na kraju nestati, i svi će imati čisto duhovno tijelo. Prije grijeha nije bilo te razlike na muškarce i žene, ta je razlika jedino posljedica grijeha.

Jednom od kasnijih djela, u komentaru Boetijevih teoloških spisa, neke je svoje prijašnje nazore ispravio, neke opozvao. A to također treba imati na umu pri traženju njegove autentične misli. U pitanju o općim pojmovima Eriugena je, pod utjecajem neoplatonizma zastupao tzv. pretjerani realizam.

⁷ Vidi: Šanc., *Povijest filozofije, II. dio; Filozofija srednjega vijeka* (Zagreb: Knjižnica života, 1943) 50.